

לחיות במלכות אלוהים

מבוא לאמונה הקתולית

שיעור 24 : הכנסייה בעולם

קיצור תולדות הכנסייה

מעשי השליחים

1. הכנסייה נולדה כאשר רוח הקודש צלחה על השליחים בחג השבועות. השליחים החלו לדבר בלשונות ונהיו עדים אמיצים של הבשורה.
2. שמעון-פטרוס בישר ליהודים בירושלים. 3000 איש נטבלו באותו היום (מה"ש ב 14–41). השליחים בישרו את דבר אלוהים באומץ רב ועשו ניסים ונפלאות. הם נרדפו על ידי מנהיגי היהודים.
3. סטפנוס נסקל למוות – הוא המרטיר הראשון. שאול (פאולוס) היה נוכח בעת הריגתו (מה"ש ז). בירושלים פרצה רדיפה נגד המאמינים בישוע. השליחים נפוצו ביהודה ובשומרון, וגם שם בישרו את הבשורה (מה"ש ח).
4. בדרך לדמשק פגש שאול את האדון שקם לתחייה. הוא חזר בתשובה ונטבל (מה"ש ט), ואז הלך לירושלים לפגוש את השליחים.
5. במראה שנגלה לפני שמעון-פטרוס ביפו הייתה ההכרזה שגם לגויים ניתן חלק במלכות האלוהים (מה"ש י). שמעון-פטרוס הלך לקיסריה, לביתו של קורנליוס, שר המאה הרומאית. רוח הקודש צלחה עליו ועל בני ביתו והם נטבלו והצטרפו לכנסייה.
6. שאול השליח ערך מסעות ברחבי האימפריה הרומית ובישר את דבר אלוהים – תחילה ליהודים, ואז לגויים. יהודים רבים התנגדו לו ורדפו אותו, אך אחרים קיבלו את הבשורה ונטבלו. גם גויים רבים נוספו לכנסייה. שאול השליח כתב את חלק הארי של הברית החדשה.
7. בכינוס בירושלים החליטו השליחים שגם הגויים יכולים להצטרף לכנסייה – בלי שיימולו או ישמרו את תורת משה (מה"ש טו).
8. במסעותיו השני והשלישי ביקר שאול השליח בטורקיה וביוון בהדרכת רוח הקודש. הוא בישר את דבר אלוהים ליהודים ולגויים, עשה ניסים ונפלאות רבים, ואף נרדף לעתים קרובות. הוא נעצר בירושלים ונשלח לרומא.
9. בשנת 64 לספירה האשים הקיסר נירון (קלאודיוס) את הנוצרים בשריפה הגדולה ברומא, והחל ברדיפתם. שמעון-פטרוס ושאול השליח הוצאו להורג.

אבות הכנסייה

10. סופה של הכנסייה היהודית: בשנת 66 לספירה מרדו היהודים נגד הרומאים. בשנת 70 לספירה הרסו הרומאים את בית המקדש. הנוצרים-היהודים נעלמו בהדרגה, והכנסייה הכילה כמעט אך ורק גויים.
11. רדיפת הכנסייה: הנוצרים נרדפו משום שנחשדו כאויבי המדינה המסרבים לכבד את הקיסר, המאיימים על עבודת האלילים, המשתתפים בטקסים סודיים, כקניבלים, אתאיסטים, המפרקים משפחות. הרדיפות לא נעשו באופן קבוע אלא מפעם לפעם (באופן ספורדי) – אך עם הזמן התפשטו במקומות רבים ונעשו גרועות יותר ויותר.
12. **במאה השנייה** לספירה האמונה התפשטה ונעשתה מוגנת יותר, והתגבש מבנה המנהיגות של הכנסייה: בישופים, כוהנים ודיאקונים. הכנסייה נלחמה בכפירות המרקיוניזם והגנוסטיים. הבישוף של רומא היה הבולט ביישוב ויכוחים. סניגורים [אפולוגיסטים] הסבירו את האמונה והגנו עליה באמצעות ההיגיון והפילוסופיה:
  - א. יוסטינוס מרטיר, פגני לשעבר שהתנצר, הציג את הנצרות כ"פילוסופיה האמיתית".
  - ב. אירנאוס מליונס ראה בבריאה ככזו שנעשתה כולה במשיח והסתכמה בו.
13. **במאה השלישית** לספירה הרדיפות נמשכו והתיאולוגיה התפתחה. אוריגנס (184–254) עמד בראש בית ספר ללימוד האמונה באלכסנדריה. תחת הקיסר דקיוס (250–251) הייתה רדיפה חובקת אימפריה, שקבע כי על כל האנשים

להקריב קורבנות לאלים. אלה שסירבו הוצאו להורג. אלפי נוצרים התכחשו לאמונתם לנוכח המוות. הרדיפה של הקיסר דיוקלטיאנוס (303–311): הכריח את כל הבישופים והכוהנים למסור לשריפה את כתבי הקודש והספרים הקדושים שבידיהם.

14. התנצרותו של הקיסר **קונסטנטינוס**: בשנת 312 לספירה הקיסר קונסטנטינוס ייחס את ניצחונו בקרב בגשר מילוויאן לאל הנוצרי. הוא הוציא את צו מילאנו (שנת 313 לספירה) שפקודתו סובלנות דתית ברחבי האימפריה. לאחר שנת 324 לספירה החל קונסטנטינוס לתמוך באופן פעיל בנצרות – בנה כנסיות, העביר חוקים לכבוד יום ראשון, חג המולד וימים קדושים אחרים בנצרות, הגן על הכוהנים הנוצרים וכו'.

15. **ועידת ניקאה והמשבר האריאני**: אריוס מאלכסנדריה לימד שישוע לא היה אלוהים, אלא הבריאה הראשונה של אלוהים. קונסטנטינוס כינס את ועידת ניקאה בשנת 325 לספירה על מנת ליישב את הוויכוח. על פי הקרדו של ניקאה ישוע הוא "ישות אחת" עם אלוהים האב. המשבר החרף לאחר כינוס הוועידה: רוב האימפריה נעשתה אריאנית. הקדוש אתנסיוס עמד בראש המאבק למען האורתודוקסיות. ועידת קונסטנטינופוליס (381 לספירה) אשררה כי הבן הוא "ישות אחת עם האב". האריאניות נשארה נפוצה בקרב שבטים ברבריים.

16. **מנזרים** הופיעו כתגובה לדרכי העולם הזה (חילוניות) שנכנסו לכנסייה לאחר שנפסקו הרדיפות. "אבות המדבר" הלכו לגור במדבר על מנת לחיות שם לבד עם אלוהים, והלכו אחרי ישוע בחיים של סיגוף ותפילה.

א. הקדוש אנתוניוס חי בבידוד במשך 20 שנה.

ב. הקדוש פאכומיוס ייסד קהילת נזירים במדבר ליד הנילוס.

ג. הקדוש מרטין מטורס ייסד מנזר בגאליה בשנת 371 לספירה.

17. בשנת 381 לספירה הכריז הקיסר **תיאודוסיוס** כי הנצרות היא **הדת הרשמית היחידה** של האימפריה, ושם קץ לפגניות. הכנסייה צמחה במהירות, אך קפדנותה התרופפה. סמכותו של האפיפיור גדלה.

18. אבות הכנסייה הלטינית הגדולים: הקדוש **הירונימוס** (בערך 347–420) תרגם את התנ"ך ללטינית בבית לחם (הוולגטה); הקדוש **אוגוסטינוס** מהיפו (354–430) כתב את "ווידויים" ואת "עיר האלוהים" כתגובה להאשמות שעליית הנצרות הביאה לקריסתה של האימפריה הרומית, ונלחם בכופרים: המניכאיסטים, הדונאטיסטים והפלאגיאנים.

19. **מחלוקות תיאולוגיות**: נסטוריוס הכחיש שמרים יכולה להיקרא "תיאוטוקוס" ("נושאת ברחמה את אלוהים"), "אימו של אלוהים"). הוועידה של אפסוס (431 לספירה) תמכה בקביעה שמרים היא אימו של אלוהים, שכן היא אימו של ישוע המשיח שהוא גם בן אלוהים וגם בן אדם. נגד המונופיסטים הכריזה ועידת כלקדון (451 לספירה) כי ישוע קיים בשתי מהויות של הטבע (אלוהי ואנושי) – ואלה מהוות את דמותו (פרסונה) האחד הבלתי ניתן להפרדה.

20. **פלישות ברבריות**: הוויזיגותים פלשו לרומא בשנת 410 לספירה. עם התמוטטות הכוח הפוליטי ברומא החלו האפיפיור והבישופים להנהיג את העם ולהגן עליו – מבחינה פיזית ורוחנית. האפיפיור ליאו הראשון (440–461) הניא את אטילא ההוני מלתקוף את רומא. בשנת 476 לספירה האימפריה המערבית קרסה.

21. **התנצרותה של אירופה**: נזירים מיסיונריים בישרו את הנצרות באירופה והמירו את דתם של השבטים הברבריים – הקדוש פטריק הביא את הבשורה לאירלנד (432 לספירה); קלוביס מלך הפרנקים ועמו התנצרו (496 לספירה); הקדוש בנדיקטוס ייסד קהילה במונטה קאסינו (529 לספירה). הוא ייסד גם את הנזירות המערביות. הבנדיקטים הפכו לאחר מכן לכוח מיסיונרי חשוב ושימרו את התרבות המערבית לאורך ימי הביניים.

הכנסייה בימי הביניים

22. מאפיינים עיקריים:

א. הופעת ה"עולם הנוצרי" – הברית בין הכנסייה למדינה

ב. המתח בין הכנסייה המערבית לזו המזרחית מתגבר

ג. הופעתם של משכילים וקדושים נוצרים

ד. צמיחת התרבות הנוצרית באומנות, בספרות, בארכיטקטורה ובתיאולוגיה

ה. מסדרים דתיים חדשים

ו. הגעת המיסיון לעמים גרמניים וסלביים באירופה מוגבלת בשל אילוצים פוליטיים

ז. ייסודה של אירופה כיבשת נוצרית

23. האפיפיור הקדוש **גרגוריוס הראשון** הגדול (590–604) הניח את היסודות להקמתה של הכנסייה המערבית באירופה בימי הביניים. בעידן של כאוס ומלחמות הוא הציל את רומא פעמים רבות מביזה על ידי הלומברדים. הוא דאג כרועה לכנסייה בעולם הנוצרי, וייסד מפעלים מיסיונריים רבים.

24. **מוחמד** (570–632) ייסד את דת **האסלאם** שהתפשטה במהירות ברחבי אסיה ואפריקה, אפילו עד לספרד. מרכזי הנצרות הקדומים נעלמו: ירושלים, אנטיוכיה, אלכסנדריה, קרתגו. שרלס מרטל הביס את המוסלמים בקרב בטורס בשנת 732 לספירה, ומנע מהם מלכבוש את אירופה.
25. **הקדוש בוניפאציוס** הביא להתנצרותה של גרמניה בשנים 723–739, והכניס המוני עובדי אלילים לקהל המאמינים. הוא החזיר למוטב את הכנסייה המושחתת, וקידם את האיחוד עם הכס הקדוש ברומא. נרצח על ידי פגנים בשנת 754.
26. **האימפריה הרומית הקדושה**: האפיפיורים כרתו ברית עם מלכי הפרנקים בגאליה. האפיפיור סטפנוס השני משח את פפין הגוף למלך. (754 לספירה). האפיפיור ליאו השלישי הכתיר את קרל הגדול, בנו של פפין, לקיסר בשנת 800 לספירה. זוהי תחילתה של ה"אימפריה הרומית הקדושה". נוצרו עימותים תכופים בין הכנסייה לבין המדינה ובין האפיפיור והקיסר. ההתעוררות הקרולדינגית של הלמידה: ניסיון להפוך את החברה כולה לנוצרית. הבשורה החלה להיות מופצת בכוח; הבחירה הפכה להיות בין "טבילה במים" או "טבילה בדם". הקתוליות הפכה להיות דת תרבותית.
27. **הירידה במאה התשיעית**: הברית בין האפיפיור לבין הקיסרים הביאה להתרחקותה של הכנסייה המזרחית, שהייתה נאמנה לאימפריה הביזנטית (המחלוקת של פוטיוס, 858–879 לספירה). הענקת הסמכויות החילונית: מנהיגים חילוניים מינו כוהנים ובישופים ללא התייעצות עם האפיפיור. כהונה פשוטו הבורות (אנאלפבתיות) והשחיתות. פלישות החלישו את אחדותה ושלומה של האימפריה. אירופה נכנסה לעידן של פאודליות – פילוג היבשת לקבוצות קטנות המתחרות ביניהן. קיריל ומתודיוס הביאו את האמונה הנוצרית לעמים הסלביים באירופה המזרחית.
28. **המאה העשירית**: התקופה הקודרת ביותר בתולדות האפיפיורות, כמה מן האפיפיורים הגרועים ביותר כיהנו בה. האפיפיור פורמוסוס הועמד לדין, תשעה חודשים לאחר שמת, על ידי האפיפיור סטפנוס השישי (897 לספירה); יוחנן ה-12 (955–964) היה נואף ורוצח והודח על ידי אוטו הראשון הגדול.
29. **הפילוג הגדול (הסכיזמה הגדולה)**: המתח בין הכנסייה המערבית לזו המזרחית התגבר במשך מאות בשנים – תמיכת הכנסייה המזרחית באיקונוקלזם (ניתוח פסלים ותמונות מקודשות) גונתה בוועידה האקומנית השביעית בניקאה, והיא ראתה בהכתרתו של קרל הגדול תפיסת השלטון ברומא על ידי ברברים. הכנסייה המזרחית דחתה את עליונותו של האפיפיור. בשנת 1054 לספירה הפטריארך של קונסטנטינופוליס והאפיפיור נידו זה את זה.
30. **המאה ה-11**: אפיפיורים וקרדינלים התנגדו נחרצות לבחירתם של בישופים ואפיפיורים על ידי שליטים חילוניים (הענקת הסמכויות החילונית). האפיפיור גרגוריוס השביעי (1073–1085) פתח במלחמה נגד סחר-מכר במינויים לכהונות רוחניות, נגד נישואי כוהנים ונגד הענקת הסמכויות החילונית. הוא נידה את הקיסר הנרי הרביעי משום שלא תמך ברפורמה של הכנסייה.
31. **מסעי הצלב**: בעקבות הטרדת עולים לרגל (צליינים) בארץ ישראל בידי מוסלמים הכריז האפיפיור אורבן השני על מסע הצלב הראשון, בוועידה של קלרמונט בשנת 1095 לספירה. הצלבנים השתלטו על אנטיוכיה בשנת 1098 ועל ירושלים בשנת 1099. מסע הצלב השני (1147–1149) היה כישלון מוחלט. צלאח א-דין כבש בחזרה את ירושלים בשנת 1187. במסעי הצלב השלישי (1189–1192) והרביעי (1201–1204) לא עלה בידי הצלבנים לכבוש את ירושלים מחדש. הביזה של קונסטנטינופוליס בשנת 1204 לספירה גרמה להחרפת הפילוג בין הכנסייה המזרחית לזו המערבית. התבוסה המוחלטת של הנוצרים קרתה בשנת 1204 לספירה, בעכו.
32. **המאה ה-12**: הכנסייה עברה רפורמה באמצעות המסדר הציסטרציאני (שיוסד בשנת 1098 לספירה). ברנאר מקלרבו הנהיג חידוש רוחני בכנסייה. כפירות חדשות שהופיעו: **הקתרים** / **אלביגנזים** – דואליסטים ניאו-מניכאיסטים (רוח/טוב, חומר/רע); הוולדנסים – החלו לפעול כתנועה רפורמיסטית, אך מאוחר יותר תקפו את העקרונות הבסיסיים של האמונה. החלו להופיע קתדרלות גותיות. האדיקות הפופולרית במרים ובקדושים תפסה תאוצה. הקדוש אנסלם החל בתיאולוגיה הסכולסטית (1033–1109).
33. **המאה ה-13**: האפיפיור אינוקנטיוס השלישי (1198–1216) הביא את האפיפיורות לנקודת השיא של כוחה. הוועידה הלאתרנית הרביעית (1215 לספירה) אישרה את המונח "טרנסובסטנציה" (ההשתנות של הלחם והיין שהופכים לגופו ולדמו של ישוע), ובכך נדרש מכל נוצרי קתולי להתוודות ולהשתתף בסעודת האדון לפחות פעם בשנה. האינקוויזיציה הוקמה בשנת 1229 לספירה על מנת להגן על האמונה מפני כופרים.
34. **המסדרים המנדיקנטים**: הקדוש **פרנציסקוס מאסיזי** (1181–1226) שמע את ישוע אומר אליו "בנה מחדש את כנסייתי הנשברת והנהרסת". הוא ייסד את המסדר הפרנציסקני שבו חיו חיי בישור ועוני משמח; הוא קיבל את אישורו של אינוקנטיוס השלישי. הקדוש **דומיניק גוזמן** (1170–1221) ייסד את "מסדר המטיפים" (דומיניקנים) על מנת להחזיר כופרים אל הכנסייה.
35. ימי הזוהר של ה**תיאולוגיה הסכולסטית**: האוניברסיטאות הראשונות הוקמו (בערך 1170 לספירה). תרגומו של אריסטו מערבית ללטינית הביא לגישה חדשה בלימוד התיאולוגי, בהראותו כי האמונה הנוצרית היא רציונלית: הקדוש בונבנטורה (1217–1274); הקדוש אלברט הגדול (1200–1280); הקדוש תומס אקווינס (1225–1274) בנה את מרכז החשיבה הנוצרית הגדול ביותר ב-*Summa Theologiae*; דנטה כתב את "הקומדיה האלוהית".

36. **הירידה במאה ה-14**: האפיפיורות האביניונית (1305–1376). האפיפיורים גרו באביניון שבצרפת, בשל סיבות פוליטיות. הקדושה ברידיג'ט משבדיה והקדושה קתרינה מסיאנה מתחו עליהם ביקורת. **הפילוג המערבי הגדול** (1378–1417): שני אפיפיורים מכהנים בו זמנית (אחד ברומא והשני באביניון); לתקופה קצרה כיהנו אפילו שלושה אפיפיורים. ועידת קונסטנס (1414–1418) הדיחה את האפיפיורים המתחרים ביניהם ובחרה במרטין החמישי שהוכר על ידי הכנסייה כולה. פרשה זו גרמה מכה קשה ליוקרתה של האפיפיורות.

37. כפירות חדשות תקפו את ההיררכיה, הכהונה, והתקדישים, ותמכו בבלעדיות כתבי הקודש: ג'ון ויקליף (1330–1384) בבריטניה; ג'ון הוס (1369–1415) בפראג. חלה הידרדרות בתיאולוגיה הסכולסטית. התעוררות רוחנית: מיסטיקנים נוצרים ביקשו להתקרב אל אלוהים יותר דרך הלב ופחות דרך השכל.

(Julian of Norwich: *Revelations of Divine Love*; Thomas à Kempis: *Imitation of Christ*)

38. **המאה ה-15: הרנסנס**. הומניות: תחייתה של האומנות ולימוד עתיקות קלאסיות. ההומניות הנוצרית שילבה חומרים קלאסיים עם רעיונות נוצרים (דאנטה, פטרארקה, רפאל, מיכאלאנג'לו); אך ההומניות הפגאנית הביטה בזלזול על העל-טבעי. האפיפיורים בתקופת הרנסנס תמכו באומנות ובלמידה, אך נכנעו לפרוטקציה, למילוי תאוות אישיות ולשאפתנות פוליטית.

הרפורמציה הפרוטסטנטית והרפורמציה הקתולית

39. **המצב לפני הרפורמציה**: עליית הלאומנות אילצה את האפיפיורים לשאת ולתת עם מדינות שניצלו את הכנסייה והוציאו ממנה כספים. שליטים חילוניים קנו משרות בכנסייה אך מעולם לא דאגו לעמם. הכנסייה גייסה כספים ממכירת מחילות (אינדולגנציות). בכל מקום היו נפוצים אנאלפבתיות, שחיתות וחוסר מוסר בקרב הכהונה, ואמונה שטחית בקרב המאמינים שהתמקדו בעיקר בהתמסרות חיצונית לקדושים.

40. **מרטין לותר** (1483–1546), נזיר אוגוסטיני, פרסם בוויטנברג בשנת 1517 לספירה את 95 "התזות" שלו. הוא הטיף *sola fide* – האדם נושע מתוך אמונה בלבד; *sola scriptura* – התנ"ך הוא הסמכות היחידה; הוא דחה את סמכות האפיפיורים והמועצות, את הכהונה ואת התקדישים; הוא טען שהכנסייה היא האיחוד הבלתי נראה בין המאמינים. לותר נודה בשנת 1521 (*Diet of Worms*).

41. **ז'אן קלווין** (1509–1564) ייסד משטר תיאוקרטי נוקשה בג'נבה. הוא כתב את "עיקרי הדת הנוצרית" – הבסיס לתיאולוגיה הרפורמית. תמך בדת איקונוקלסטית: כנסיות פשוטות ללא מזבח, פסלים, תמונות או מוסיקה. תמך ברעיון הגזירה מראש (פרדסטינציה) מוחלטת.

42. **אולריך צבינגלי** (1484–1531) הקים כנסייה בציריך, שווייץ. הוא לימד כי סעודת האדון היא רק ארוחה מנציחה (לזיכרון). **האנאבפטיסטים** התכחשו לתקפותה של טבילת תינוקות.

43. **הרפורמציה באנגליה**: **הנרי השמיני** ניתק את יחסיו עם רומא משום שהאפיפיור לא הסכים שיתגרש. הוא הכריז על עצמו בשנת 1534 כעל ראש הכנסייה באנגליה. ראשו של **תומס מור** נערף משום שהחזיק באמונה הקתולית. הקתולים החלו להיות נרדפים באנגליה.

44. במשך 100 שנים סבלה אירופה מ**מלחמות דת** מרות. מלחמת האיכרים (1524–1525) – איכרים עניים, שהונהגו על ידי האנאבפטיסטים, קמו נגד הנסיכים בגרמניה. כנסיות מדיניות לותרניות החלו להתאגד יחדיו. השלום של אוגסבורג (1555) – *cuius region, eius religio* (אנשי אזור מסוים הם בעלי הדת של נסיכם). מלחמה פרצה בצרפת בין קתולים להוגוטים. מלחמת 30 השנים (1618–1648) אירעה בגרמניה.

45. **הרפורמציה הקתולית**: במסגרתה יוסדו מסדרים חדשים, כגון מסדר הישועים שיוסד על ידי הקדוש איגנציוס לויולה בשנת 1534. הם חינכו את העניים האנאלפבתיים, את הנסיכים והמלכים, ועשו עבודת מיסיון מבורכת. חיבורו של איגנציוס "תרגילים רוחניים": קלאסיקה של רוחניות נוצרית. ועידת טרנטו (1545–1563) הבהירה והגדירה את הנושאים שבהם איתגרה הפרוטסטנטיות את הכנסייה, תיקנה מעשי שחיתות (כגון מכירת מחילות) וקידמה רפורמה (כגון מערכת סמינרים להכשרת אנשי דת).

46. **מיסטיקנים ספרדים**: הקדושה תרזה מאבילה (1515–1582) הייתה נזירה כרמליתית שעברה חזרה בתשובה נוספת ותיקנה את המסדר הכרמליתי. היא כתבה את "אוטוביוגרפיה" שלה, את "דרך השלמות" ואת "הארמון הפנימי". הקדוש יוחנן של הצלב (1542–1591) תיאר גישה חדשה לאלוהים באמצעות חשכה וסבל בחיבוריו "הלילה הקודר של הנפש" ו"מעלה להר הכרמל".

47. **קדושים צרפתים**: הקדוש פרנסואס דה סאל (1567–1622), הבישוף של ג'נבה, החזיר אלפי פרוטסטנטים לכנסייה. כתב את "מבוא לחיים אדוקים" ואת "מסה על אהבת אלוהים". הקדושה ג'אן דה שנטל (1572–1641) ייסדה, יחד עם פרנסואס, את מסדר הביקור, ובו עבדה עם העניים והחולים והקדישה את חייה לתפילה. הקדוש וינסנט דה פאול (1581–1660) היה בעל להיטות רבה לרפורמציה ואהבה לעניים. הוא הפטרון של כל עבודות הצדקה.

48. תחילתה של תקופה מעולה של **מיסיונריות קתולית** שהגיעה לכל העמים: הקדוש פרנסיס חבייר (1506–1552) – הודו והמזרח הרחוק; מטאו ריצ'י – סין; רוברטו דה נובילי – הודו; ברתולומיאו לס קאסה – מרכז אמריקה ודרומה; אייזק ג'וג וג'אן דה ברבוף – קנדה.

49. תוצאות הרפורמציה: מלחמת 30 השנים (1618–1648) הסתיימה בהסכם שלום וסטפאליה (1648). אירופה הייתה מותשת ממלחמות, והייתה מפולגת למחנות יריבים. אנשים חיפשו "דת הגיונית" שתביא לאיחוד בין אנשים במקום להפרדה ביניהם. סמכותה של הכנסייה עורערה; התנ"ך היה הבא בתור.

הכנסייה בעולם המודרני

50. שינויים **במאה ה-17**: פריצת המדע והטכנולוגיה; המהפכה הקופרניקוסית; המהפכה התעשייתית. התפתחה פילוסופיה חדשה המבוססת כולה על השכל האנושי (רציונליות שהחלה בדקארט) – ביסוס החיים על האמונה נתפס כפרימיטיבי. מהפכות פוליטיות וצורות ממשל חדשות. דחיית המונרכיה (מלכות). סקולריזציה (חילון): הנצרות הורדה בדרגה והפכה לדבר אישי ופרטי – הדת הוצאה מהחיים הפומביים.

51. **עליית הרציונליות ותקופת הנאורות** (תקופת ההשכלה) של הפילוסופים: הלורד הרברט מצ'רבורי (נפטר 1648) בנה מערכת של דת טבעית המבוססת על השכל ולא על התגלות או סמכות (דאיזם): אלוהים נתפס כשען שאינו מתערב בבריאתו. דיוויד יום (1711 - 1776), אבי הסקפטיות המודרנית, הכחיש שניתן אי פעם להשיג ודאות. וולטייר (1694–1778) והפילוסופים תקפו בפומבי את הנצרות ואת הכנסייה באמצעות סאטירה. עלייתם של "הבונים החופשיים". עמנואל קאנט (1724–1804) לימד שהאמת היא סובייקטיבית, יחסית למי שחושב אותה. הגל (1770–1831) טען כי האמת מתפתחת ללא הפסקה בתהליך דיאלקטי.

52. **התגובה הקתולית**: בלז פסקל (1623–1662) עמד על כך שיש להתקרב לאלוהים באמצעות התגלות, ניסיון דתי, המסורת היהודית-נוצרית והשכל. הכנסייה הייתה לפעמים זהירה מדי: היא גינתה את קופרניקוס בשנת 1616 ואת גלילאו בשנת 1623. בכל זאת, הנצרות הולידה את המדע משום שכיבדה את השכל. הכנסייה הצביעה על שתתגבלות על השכל והמדע: (א) הם מתכחשים למציאות של החטא הקדמון ומתעלמים ממנו; (ב) אין ביכולתם לגלות לנו מהן המטרה או המשמעות האולטימטיביות של הגילויים החדשים.

53. אתגרים נוספים: **הג'נסניזם** היא תנועה רוחנית קפדנית שהוקמה בצרפת, והייתה קרובה מאוד לקלוויניזם. הג'נסניסטים התלוננו על התרשלותם של הישועיים, שכן הם לא קראו אנשים לחרטה. **השתקנות** (Quietism) הייתה רוחניות שדגלה בפאסיביות מוחלטת כלפי אלוהים בתפילה. **הגליקאניות**: ניסיון ליצור כנסייה צרפתית ארצית בצרפת, שבה המלך היה בשלטון ולאפיפיור לא הייתה סמכות כמעט. המסדר הישועי דוכה בשנת 1773. הכנסיות הפרוטסטנטיות השתלטו על התפשטות המיסיונריות.

54. **המהפכה הצרפתית** הייתה שיאה של תקופת ההשכלה: הדחתו של המלך לואי ה-16 וכינונה של ממשלה מהפכנית בשנת 1789. כל הכוהנים והבישופים הוכרחו להישבע אמונים לשלטון החדש או שיאבדו את משרותיהם; אלפי כוהנים הוגלו או נרצחו. פירוק הנצרות בצרפת: החגים הנוצריים דוכו, כנסיות הפכו למקדשי השכל; פסלה של "אלת השכל" הוצב בקתדרלה של נוטר דאם.

55. **אחרי המהפכה**: נפולאון הקים מחדש את הכנסייה בשנת 1801, אך ניסה לשלוט בה; בין נפולאון והאפיפיור פיוס השביעי (1800–1823) היו עימותים, והאחרון נכלא לשש שנים. הכנסייה הייתה שבירה וחלשה, אך האנשים הפשוטים שמרו על אמונתם. אנטי-קלריקליזם וסקולריזציה (חילון): הכנסייה הופרדה מהמדינה; הותרו נישואין וגירושין אזרחיים; נוסדה מערכת בתי ספר ציבוריים. יוקרתו של האפיפיור הושבה על כנה.

56. **המאה ה-19: הליברליות הפוליטית** תמכה בכינון של ממשלות חוקתיות (קונסטיטוציוניות), בסובלנות דתית, בהפרדת הדת מהמדינה ובחופש העיתונות והחינוך. רוב הקתולים התנגדו תחילה לליברליזם הפוליטי, שכן פחדו מהאנרכיות ומהכאוס שאפיינו את המהפכה הצרפתית, מדיכוי הכנסייה ומהיחסיות שיוחסה לאמת. האפיפיור פיוס התשיעי (1846–1878) תמך תחילה בליברליזם, אך לאחר מכן שינה את דעתו והתנגד לו.

57. **ליברליות אינטלקטואלית**: ליברלים קתולים שאפו לקיומה של גישה חדשה לתיאולוגיה הקתולית לאור הפילוסופיה המודרנית, המדע והמחקר ההיסטורי (בהם ג'ון הנרי ניומן). האפיפיורים היו זהירים לגבי הגישה החדשה הזו, וראו בה דומה ביותר לרציונליות ולסקפטיות של תקופת ההשכלה, שערערה את האמונה. בחיבורו "תמצית הטעויות" (Syllabus of Errors) (1864) דחה פיוס התשיעי את מרבית הרעיונות החדשים. הוא הדגיש כי הנצרות היא גם דת של הלב; הוא הדגיש את המציאות העל-טבעית ועודד את קבלת התקדישים; בשנת 1854 הוא הכריז על הדוגמה של "ההתעברות הטהורה" של מרים.

58. **ועידת הוותיקן הראשונה** (1869–1870) הכריזה על שתי קונסטיטוציות:

א. *Dei Filius*: ניתן לדעת את אלוהים בדברים שנבראו, באמצעות השכל האנושי, והוא דיבר באמצעות התגלות; נישואי האמונה וההיגיון; גינו את האתאיזם, החומריות (מטריאליזם), הפנתאיזם ואת הרציונליזם

ב. *Pastor Aeternus*: הגדיר את העליונות ואת אי יכולת הטעייה של האפיפיור

ג. הוועידה הופרעה על ידי מלחמת צרפת-פרוסיה. ועידה זו הדגישה את סמכותו של האפיפיור, אך הייתה חסרה בהצהרות דומות בנוגע לבישופים, לכוהנים ולהדיוטות. אובדן מדינת האפיפיור בשנת 1870: סופה של הכנסייה ככוח פוליטי באירופה סייע בידה להתרכז בסמכותה הרוחנית ובשליחותה.

59. האפיפיור **ליאו ה-13** (1878–1903): ביקש לפייס את הכנסייה עם החברה והלימוד המודרניים. היה דיפלומט דגול: התנהג כחבר הדמוקרטיה והממשלות החדשות. הוא הגן על הצדק, ופעל לתנאי עבודה נאותים לפועלים (*Rerum Novarum*, 1891). הוא עודד את המחקר המדעי והשימוש הנפוץ בכתבי הקודש, בהדגישו שאין בו טעויות (*Providentissimus Deus*, 1893). הוא קידם את התיאולוגיה של הקדוש תומס אקווינס.

המאה ה-20

60. מאה של קדמה: עידן של אידאולוגיות – פאשיזם, סוציאליזם, קומוניזם, קפיטליזם; שתי מלחמות עולם; עלייתו של הג'יהאד העולמי. מאה של מרטירים נוצרים: נוצרים רבים נרצחו בגלל אמונתם מאשר בכל מאה אחרת שקדמה לה. אך ההומניות החילונית והמטריאליזם האינדיבידואלי הם אלה שהתישו את כוחה של הנצרות: כמויות עצומות של נוצרים עזבו את הכנסייה; אחרים רבים הם פושרים. עם זאת, הייתה צמיחה עצומה בנצרות במדינות העולם השלישי.

61. האפיפיור הקדוש **פיוס העשירי** (1903–1914) חיזק את הפולחן הקתולי, קידם השתתפות רבה בסעודת האדון, חידש את המוזיקה הליטורגית וחיבר את קובץ החוק הקאנוני; הוא גינה את טעויות המודרניזם – ה"תרכובת" של הכפירות. הוא קידם פעולה קתולית ("*Catholic Action*") ופעילות מיסיונרית.

62. **במלחמת העולם ה-1** החזיק האפיפיור בנדיקטוס ה-15 (1914–1922) בניטרליות, וקידם שלום ופיוס. מרים הקדושה התגלתה בפטימה שבפורטוגל בשנת 1917. מהפכת אוקטובר, עליית הקומוניזם ורדיפת הנצרות.

63. האפיפיור **פיוס ה-11** (1922–1939) חזה את עליית הפאשיזם באיטליה ובגרמניה; הוא חתם על הסכם עם מוסוליני ומסר את השלטון במדינה האפיפיורית לידיו של מוסוליני. הוא גינה את הפאשיזם והנאציזם בחיבורו "*Mit Brennender Sorge*" (1937). האפיפיור **פיוס ה-12** (1939–1958) כיהן בזמן מלחמת העולם ה-2: הוא שמר על מראית עין של ניטרליות, אך עזר בסתר ליהודים ולעמים נרדפים אחרים.

64. קדושים באושוויץ: הקדוש **מקסימיליאן קולבה** (1894–1941) הקים את "המיליציה האימקולטה", להחזרת חוטאים בתשובה ולהשבת אויבי הכנסייה. באושוויץ הוא התנדב לקחת את מקומו של אסיר שנידון למוות על ידי הרעבה. הקדושה **אדית שטיין** (1891–1942) נולדה בוורוצלב, גרמניה, למשפחה יהודית אורתודוקסית, והפכה לאתאיסטית בשנת 1904. בשנת 1916 קיבלה דוקטורט בפילוסופיה, והפכה למרצה באוניברסיטת פרייבורג. קיבלה את האמונה הקתולית בשנת 1921 ונהייתה נזירה במסדר הכרמליתי בשנת 1934. היא ברחה להולנד, וב-9 באוגוסט 1942 נרצחה בתאי הגזים באושוויץ.

65. **לאחר המלחמה**: האפיפיור פיוס ה-12 עודד את מחקר כתבי הקודש (1943); החרים את כל הקתולים שהיו חברי המפלגה הקומוניסטית (1949); הכריז על הדוגמה של "עלייתה של מרים" (1950). אך הכנסייה נתפסה לעתים כגאה וכמנצחת. האפיפיור **יוחנן ה-23** (1958–1963) היה אפיפיור שמח, ספונטני ואוהב, והיה חלוץ התנועה האקומנית. הוא קידם פתיחות לשינויים: "עדכון" הכנסייה בהתאם לעולם המודרני, וקרא לכינוס ועידת הוותיקן השנייה.

66. **ועידת הוותיקן השנייה** (1962–1965) לא עסקה בדוקטרינה אלא בחידושים. המסמכים העיקריים שחוברו בה: *Lumen Gentium* (החוקה הדוגמטית של הכנסייה); *Sacrosanctum Concilium* (החוקה בנוגע לפולחן הקדוש); *Dei Verbum* (החוקה הדוגמטית על ההתגלות האלוהית); *Gaudium et Spes* (חוקה כנסייתית בנוגע לכנסייה בעולם המודרני); *Unitatis Redintegratio* (פקודות בנוגע לאקומניזם, איחוד העולם הנוצרי); *Nostra Aetate* (הכרזה בנוגע לדתות לא-נוצריות); *Ad Gentes* (פקודות בנוגע לפעולות המיסיונריות של הכנסייה).

67. **האפיפיור פאולוס השישי** (1963–1978) הוציא לפועל את החלטות הוועידה. הצלחות ועידת הוותיקן השנייה: חופש חדש בתיאולוגיה הקתולית ובפירוש כתבי הקודש; ביזור הכנסייה: הבישופים, הכוהנים, הנזירים והמאמינים הפשוטים – הם בעלי תפקיד גדול יותר; רפורמה בפולחן הפכה את הליטורגיה לבעלת משמעות רבה

יותר למאמינים, וההשתתפות הפעילה בה גדלה; "חג השבועות החדש" הביא לחידוש הרוח ולשליחויות חדשות; התקדמות רבה באקומניזם; מעורבות גדולה יותר של קתולים בחברה, בעיקר בקידום צדק ושלום.

68. **בעיות ואתגרים אחרי ועידת הוותיקן השנייה** נוצרו לא בגלל הוועידה, אלא היא פורשה בצורה לא נכונה, במנותק ממסורת הכנסייה: אלפי כוהנים ונזירים עזבו את משרותיהם; המנהיגות הכנסייתית הפכה מתירנית יותר, ואפשרה לקתולים לחשוב ולפעול כרצונם; תחושת הקדושה אבדה מן הפולחן; תיאולוגים מתנגדים התעלמו מתפקיד המגיסטריום כמורה וכמגן האמונה; משבר בחינוך הנוצרי; חתירה נגד עקרונות המוסר הקתוליים (ר' *Humanae Vitae* 1968) ומתירנות מינית; אמונה מוטעית שאין להשתדל ולהחזיר אל המשיח את מי שאינם נוצרים; אמונה מוטעית שכל הכנסיות הן זהות.

69. האפיפיור **יוחנן פאולוס השני** (1978–2005): התנגד לנאציזם ולקומוניזם בפולין; כיהן כבישוף בוועידת הוותיקן השנייה. הוא מילא תפקיד חשוב ביותר בנפילת הקומוניזם. ערך מסעות רבים והיה בשליחויות רבות בכל העמים; קרא לבישור חדש; הביא לפיוס עם העם היהודי ועם הנוצרים בכנסייה המזרחית; הגן על כבוד החיים למול "תרבות המוות".

70. האפיפיור **בנדיקטוס ה-16** (2005–2013): עמד בפני "הדיקטטורה של היחסיות". איגרתו הראשונה הייתה "אלוהים הוא אהבה".

71. **מבט לעתיד**: סימנים מעודדים – תנועה לעבר איחוד בין הנוצרים; פיוס בין הנוצרים ליהודים; טיהור הכנסייה – כנסייה קטנה יותר וקדושה יותר; אפיפיורים קדושים. סימני סכנה – "העולם הנוצרי" יוצא כנגד מורשתו הנוצרית; הנוכחות בכנסיות נמצאת בירידה מתמדת; "תרבות המוות" (הפלות, מניעת היריון, הומוסקסואליות, המתת חסד); יחסיות בדת ובמוסר; קנאות (פונדמנטליזם) מוסלמית.